

صنایع دستی چوبی، هنر صنعتی در خدمت اشتغال و تولید

علیرضا درستکار

کارشناس ارشد صنایع چوب و کاغذ

چکیده

حجم تجارت صنایع دستی در جهان بالغ بر ۱۵ میلیارد دلار است. این صنایع در کشورمان با ۱/۵ میلیارد دلار صادرات، همراه چین و هند، یکی از سه قطب برتر صنایع دستی جهان به‌شمار می‌رود. بخش بزرگی از صنایع دستی را هنرهای چوبی، مانند خاتم‌کاری، معرق‌کاری، منبت‌کاری، کنده‌کاری و مشبک‌کاری، خراطی چوب، ریزه‌کاری و نازک‌کاری چوبی، مبلمان و... تشکیل می‌دهد که تولیدات آن‌ها شامل محصولات متنوعی مانند صندوق چوبی، رحل، ظروف چوبی و... می‌باشد. صنایع دستی به دلایل زیاد، از جمله هزینه‌اندک برای راه‌اندازی شغل، قابلیت استفاده از مواد اولیه بومی، استفاده از زمان فراغت خانواده‌ها، قابلیت اشتغال خانگی و استفاده از نیروی سایر اعضای خانواده و... در بسیاری از کشورهای جهان به مثابه راه‌حلی برای حل مسئله اشتغال و افزایش درآمد و تولید مورد توجه قرار گرفته است. این صنعت قابلیت معرفی ظرفیت‌های فرهنگی یک منطقه را دارد و نقش آن در جذب گردشگر بسیار چشم‌گیر است.

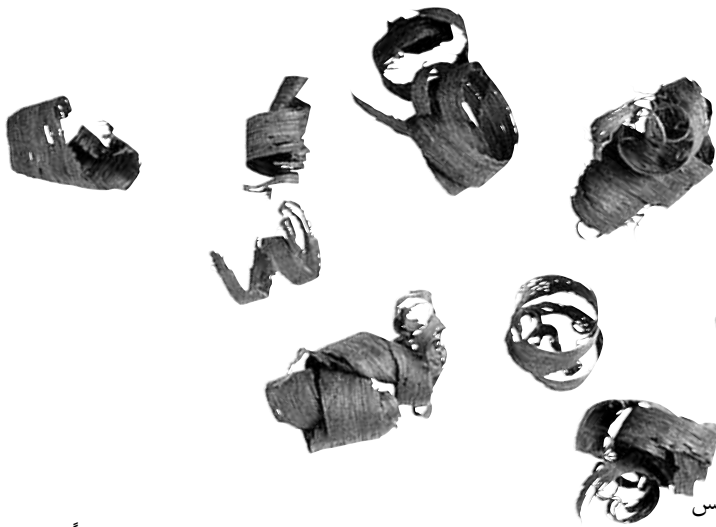
کلیدواژه‌ها: صنایع دستی، اشتغال، چوب، تولید، هنر صنعت

تعریف و تاریخچه

از مجموعه تعاریف صنایع دستی، به‌نظر می‌رسد تعریف زیر، که توسط گروهی از کارشناسان سازمان صنایع دستی ایران ارائه گردیده، دقیق‌تر و جامع‌تر است؛ چرا که با وضعیت فعلی این صنعت و هنر ارزنده انطباق بیشتری دارد: صنایع دستی به مجموعه‌ای از هنرها و صنایع اطلاق می‌شود که به‌طور عمده با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی محصولاتی ساخته می‌شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به‌نحوی تجلی یافته و همین عامل، وجه تمایز اصلی این‌گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه‌ای است [۱].

صنایع دستی در بستر تاریخ ایران

ایران، یکی از کهن‌ترین کشورهای آسیا و جهان در دوران

باستان بوده که امپراتوری‌های بزرگی مانند مادها، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان را به خود دیده است و قدرت، سیاست، اقتصاد، دین و نظام اجتماعی آن‌ها بخشی از تاریخ و تمدن ایران به‌شمار می‌رود. هنر عبارت از واکنش معنوی انسان به دریافت زیبایی‌های خلقت و فضیلت‌های انسانی و بیزاری از زشتی‌ها و پلیدی‌هاست. هنر تجلی خلقت است و بس. به گواه تاریخ، ایران یکی از کهن‌ترین سرزمین‌هاست، که خلافت انسان را بر زمین پذیرفته و آغاز تمدن روستایی و سپس شهری را بنیان گذارده است. اگر دستاوردها و ابداعات و آفرینش‌های هنر انسان را برای بهبود زندگی و کیفیت خوب زیستن هنر بدانیم، ایران یکی از کهن‌ترین مهدهای هنراست [۲].

تولید مواجه شد؛ به‌طوری که صادرات پارچه‌های ایرانی تقریباً متوقف و تولید ابریشم از ۲۷ میلیون پوند انگلیس دوره شاه عباس به ۲۶۰ هزار پوند تنزل یافت. کارگاه‌های کاشان نیز به ۲۲۰ واحد کاهش یافت و صادرات فرش، ظروف سفال، شیشه و بلور نیز تقریباً متوقف شد. در این دوره بود که اقتصاد ایران یکسره به تسخیر خارجی‌ها درآمد [۳].

ویژگی‌های صنایع دستی

با توجه به تعریف فوق و سایر تعاریفی که برای صنایع دستی ارائه شد، می‌توان ویژگی‌های زیر را برای محصولات دست‌ساخته قائل شد [۴]:

۱. انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید، توسط دست و ابزار و وسایل دستی. برای تولید هر یک از فرآورده‌های دستی مراحل متعددی طی می‌شود ولی انجام کلیه این مراحل به وسیله دست و ابزار و وسایل دستی الزامی نیست و چنانچه تنها قسمتی از مراحل اساسی تولید به این طریق انجام شود، محصول تولید شده، با توجه به مواردی که در تعریف ذکر شد،

به‌طور خلاصه در قرن هفتم و هشتم و اواخر قرن سیزدهم و چهاردهم هنر صنایع دستی در اوج تکامل و شکوفایی خود بوده است. پس از ورود اسلام به ایران و ارج نهادن به هنرهای سنتی و دستی، بناهای اوایل دوره اسلامی در زمان سامانیان، غزنویان و سلجوقیان بخشی از شاهکارهای فنی و هنر معماری ایران را تشکیل می‌دهند. نظری کلی به تاریخ نشان می‌دهد که اصالت ایرانی در پرتو درخشندگی فرهنگ خاص خود هر بار به‌صورتی جوان‌تر و شکل‌تر و با نیروی بیشتر راه خود را به جانب حیاتی نو آغاز کرده است.

قبل از دوره قاجاریه هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران شهرتی جهانی داشت و اغلب کشورهای اروپایی خریدار آن بودند. ولی در دوره قاجاریه اقتصاد ایران با سقوط و رکود

معرق کاری ۱۹. کاشی گری ۲۰. ملیله کاری ۲۱. مینا کاری ۲۲. ساخت اشیای مستظرفه و هنری ۲۳. ساخت زیور آلات ۲۴. ساخت سایر فرآورده‌های دستی.

در این میان برخی صنایع دستی چوبی به شرح زیرند:

الف. خراطی، شیوه‌ای از تولید محصولات چوبی است که طی آن و توسط ابزار و وسایل مختلف و به‌طور عمده به‌وسیلهٔ دستگاه خراطی، اشیایی نظیر انواع قلیان، گهواره، پایهٔ آباژور و ظروف مختلف ساخته و پرداخته می‌شود.

ب. ریزه کاری و نازک کاری چوب، روشی از ساخت فرآورده‌های چوبی است که طی آن به وسیلهٔ وسایل نجاری نظیر اژه، رنده، سوهان، مِغار و... قطعات کوچک چوبی آماده شده به‌صورت روکش بر روی بدنهٔ چوبی چسبانده و تحت فشار شکل گرفته‌اند و از این طریق انواع شکلات‌خوری، قاب‌عکس و نظایر آن تولید و عرضه می‌گردد.

ج. منبت کاری، کنده کاری و مشبک کاری چوب، شیوه‌هایی دیگر از تولید محصولات چوبی هستند که طی آن طرح‌ها و نقوش سنتی با استفاده از قلم، چکش، مِغار و سایر ابزار آلات نجاری بر روی چوب‌های مرغوب و بادوام شکل می‌پذیرد.

د. خاتم سازی: روشی از تولید فرآورده‌های چوبی است که با استفاده از روکش حاصله از به هم چسباندن قطعات کوچک فلزات، استخوان و انواع چوب در اشکال و طرح‌های سنتی (اغلب به‌صورت هندسی) و به کمک ابزار و وسایل مختلف، فرآورده‌هایی نظیر انواع قاب عکس، جاسیگاری، شکلات‌خوری، میز، صندلی و... ساخته می‌شود.

ه. معرق کاری، ترسیم طرح‌ها و نقش‌های سنتی بر روی زمینهٔ چوبی یا سرامیک و خالی کردن داخل خطوط طرح‌ها و پر کردن فضای خالی شده به وسیلهٔ قطعات آماده شدهٔ چوبی، سرامیک، فلزی، صدفی و سنگی را معرق کاری می‌گویند.

از صنایع دستی محسوب می‌گردد.

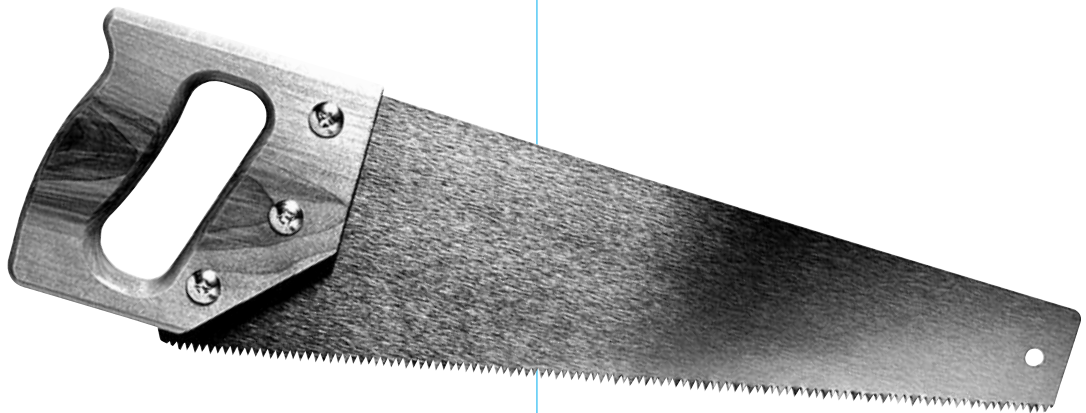
۲. حضور مؤثر و خلاق انسان در تولید و شکل بخشیدن به محصولات ساخته شده و امکان ایجاد تنوع و پیاپی کردن طرح‌های مختلف در مرحلهٔ ساخت این‌گونه فرآورده‌ها.
۳. تأمین قسمت عمدهٔ مواد اولیهٔ مصرفی از منابع داخلی.
۴. داشتن بار فرهنگی (استفاده از طرح‌های اصیل، بومی و سنتی).
۵. همانند و مشابه نبودن فرآورده‌های تولیدی با یکدیگر.
۶. نیاز نداشتن به سرمایه‌گذاری زیاد در مقایسه با سایر رشته‌های صنعت.
۷. دارا بودن ارزش افزودهٔ زیاد در مقایسه با صنایع دیگر.
۸. قابلیت ایجاد و توسعه در مناطق مختلف (شهر، روستا و حتی در جوامع عشایری).
۹. قابلیت انتقال تجربیات، رموز و فنون تولیدی، سینه به سینه و یا مطابق روش استاد و شاگردی.

طبقه‌بندی صنایع دستی

در زمینهٔ طبقه‌بندی صنایع دستی، باید گفت که این طبقه‌بندی به‌صورت‌های مختلف، از جمله بر اساس مواد اولیهٔ مصرفی یا براساس شیوه و روش ساخت آن امکان‌پذیرند. در اینجا طبقه‌بندی انجام شده توسط کارشناسان سازمان صنایع دستی ایران، که عمدتاً بر مبنای روش و تکنیک ساخت این‌گونه محصولات به‌عمل آمده است، ذکر می‌شود [۵]:

۱. بافته‌های داری ۲. دست‌بافی ۳. بافتنی ۴. روکاری ۵. چاپ‌های سنتی ۶. نمدالی ۷. سفال‌گری و سرامیک‌سازی ۸. شیشه‌گری ۹. تولید فرآورده‌های پوست و چرم ۱۰. محصولات فلزی و آلیاژ ۱۱. قلم‌زنی، مشبک کاری، حکاکی روی فلزات و آلیاژها ۱۲. سنگ‌تراشی، حکاکی روی سنگ و معرق سنگ ۱۳. خراطی چوب ۱۴. ریزه کاری و نازک کاری چوب ۱۵. منبت کاری، کنده کاری و مشبک کاری چوب ۱۶. حصیربافی ۱۷. خاتم‌سازی ۱۸.

**قبل از دورهٔ قاجاریه
هنرهای سنتی و صنایع
دستی ایران شهری
جهانی داشت و اغلب
کشورهای اروپایی خریدار
آن بودند**

تأثیر صنایع دستی در اقتصاد

صنایع دستی ایران، به‌عنوان صنعتی مستقل و بومی، شاخص‌ترین هنر کاربردی ایران و یکی از سه قطب برتر صنایع دستی جهان است و در فرهنگ غنی و بارور ایران اسلامی ریشه‌های عمیق و استوار دارد. به‌طور کلی نقش صنایع دستی در اقتصاد ایران عبارت است از کمک به توسعه اقتصادی، ایجاد شغل، سرمایه‌گذاری اندک و بهره‌وری‌بالا.

امروزه رشد اقتصادی و دست‌یابی به هدف‌های مختلف آن سرلوحه برنامه‌ها و فعالیت‌های بسیاری از دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه است. این دولت‌ها در برنامه‌های توسعه اقتصادی خود هدف‌های عمده‌ای را در زمینه‌های مختلف اقتصاد، اجتماع، سیاست و... دنبال می‌کنند.

در بخش اقتصاد، عمده هدف‌های دولت‌ها متوجه افزایش تولید و درآمد ملی (رشد اقتصادی)، رسیدن به اشتغال کامل و کاهش نرخ بیکاری، ثبات قیمت‌ها و کاهش نرخ تورم به‌منظور حفظ قدرت خرید پول ملی، توسعه صادرات و افزایش درآمدهای ارزی به‌منظور تأمین نیازهای ارزی کشور و تسهیل در اجرای برنامه‌های توسعه و بالآخره توزیع بهتر و عادلانه‌تر درآمدها برای برقراری عدالت اقتصادی در جامعه است.

بیشتر کشورهای در حال توسعه در اجرای برنامه‌های مورد نظر خود با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند، از جمله رشد بی‌رویه جمعیت، بیکاری، کم‌کاری و رواج انواع مختلف بیکاری (بیکاری‌های پنهان، فصلی و...)، پایین بودن سطح درآمد و معیشت گروه زیادی از مردم، نقصان تشکیل سرمایه داخلی و نبود منابع مالی کافی برای اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی و ساخت و توسعه امکانات زیربنایی موجود به‌منظور فراهم آوردن امکان بهره‌برداری بهینه از منابع انسانی، طبیعی و...

به همین دلیل و با توجه به سهولت گسترش صنایع کوچک، صاحب نظران اقتصادی بر تقویت، توسعه و گسترش این صنایع در برنامه توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه اصرار و توصیه دارند [۶].

صاحب‌نظران این بخش در توصیه‌های خود به‌ویژه بر قابلیت‌ها و ویژگی‌های این قبیل صنایع از جمله نیاز به سرمایه اندک برای ایجاد، راه‌اندازی و بهره‌برداری، کاربر بودن این صنایع و نیاز به سرمایه‌گذاری اندک سرانه برای ایجاد یک شغل، نیاز نداشتن به تخصص‌های فنی و حرفه‌ای بالا و سازگاری و استفاده از مهارت‌های بومی، بازار ساده فروش محصولات و بالآخره قابلیت و توانایی ایجاد درآمدهایی تکیه دارند.

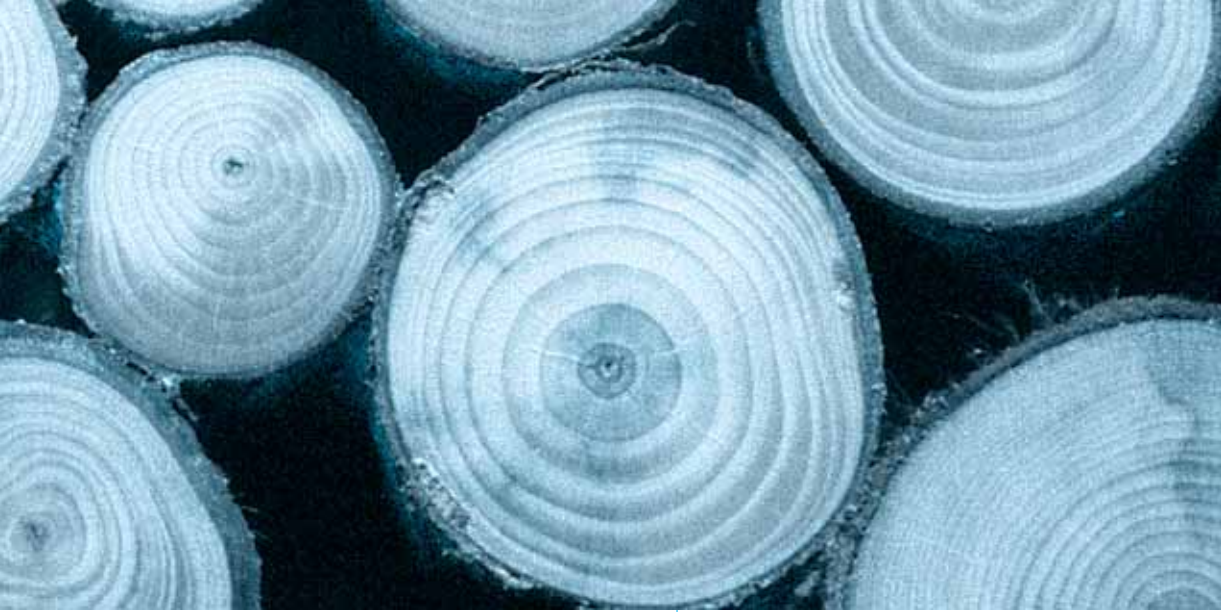
بازار داخلی صنایع دستی ایران، بازاری سنتی و تا به حال برای گسترش آن بازاریابی و تبلیغات لازم و کافی صورت نگرفته است. از خصوصیات مهم این بازار، سود سرشار واسطه‌ها در امر توزیع مواد اولیه مصرف و داد و ستد آن است.

عوامل مؤثر در گسترش بازار داخلی صنایع دستی ایران به اختصار عبارت‌اند از: افزایش سطح درآمد سرانه، افزایش جمعیت، ازدیاد مسکن و افزایش سطح زیربنایی آن، ترویج تبلیغات در مورد استفاده از صنایع دستی به‌عنوان یک کالای هنر ملی و توسعه صادرات صنایع دستی ایران.

در زمینه اصول بازاریابی نوین و راهبردی که صادر کنندگان نادیده می‌گیرند، می‌توان این موارد را نام برد: نبود افراد متخصص، فقدان نوآوری، نامرغوب بودن مواد اولیه، نبود مراکز اطلاعاتی، نبود تحقیقات بازاریابی، نبود راهبرد صادرات، بسته‌بندی و استفاده از راهبرد قیمت‌گذاری.

همچنین از عمده‌ترین تنگناها و محدودیت‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: نداشتن شناخت کافی و مناسب از بازارهای داخلی و جهانی (بازار هدف) و سلاقی مشتریان، توجه نکردن به سطح کیفی تولید و نوآوری در محصولات تولیدی، نبود تبلیغات و بازاریابی داخلی و خارجی.

از جمله راهکارهای توسعه صنایع دستی نیز، می‌توان به معرفی این موارد اشاره کرد: تبلیغ و ترویج صنایع دستی به‌منظور بازاریابی در داخل و خارج کشور با شیوه‌های نوین تبلیغاتی، استفاده از فناوری روز در تولیدات صنایع دستی با حفظ اصالت‌های هنر ملی، حمایت و تشویق بخش خصوصی

هنرهای سنتی و صنایع دستی در جایگاه خود برای کشورهای مختلف ارزش آورو دارای ارزش افزوده است

به منظور سرمایه‌گذاری در این بخش به‌ویژه برای ایجاد بازارچه‌های صنایع دستی، سیاست‌گذاری در راستای فروش و صادرات کالاها و شرکت در نمایشگاه‌های داخلی و خارجی.

صنایع دستی برای اینکه حضوری بین‌المللی پیدا کند به حمایت دولت نیاز دارد و این در حالی است که صنایع دستی کشورمان سال‌های متمادی است که بدون حمایت حکومت‌ها و فقط با تکیه بر تمدن کهن ایران رشد و ادامه مسیر داده است. اما تحول در این رشته زمانی صورت می‌گیرد که بتوانیم بازاری مناسب برای فروش آن‌ها ایجاد کنیم [۷].

هنرهای سنتی و صنایع دستی در جایگاه خود برای کشورهای مختلف ارزش آورو و دارای ارزش افزوده است. این صنایع، امروزه اکثر بازارهای جهانی به‌ویژه کشورهای آسیایی همچون چین، تایلند، اندونزی و پاکستان را در سلطه خود درآورده است، به گونه‌ای که میزان صادرات صنایع دستی کشور چین - به‌عنوان یکی از سه کانون عمده صنایع دستی جهان در کنار هند و ایران - سالانه بیش از پنج میلیارد دلار است و میزان فروش به گردشگرانی که از این کشور دیدن می‌کنند، بیش از ۵۰۰ میلیون دلار است [۳].

چالش‌های پیش روی توسعه صنایع دستی

صنایع دستی در جهان امروز، علاوه بر حفظ جایگاه خود در عرصه هنر، زیبایی‌شناختی و هویت بخشی ملی و منطقه‌ای، به یک منبع مهم ارزش افزوده و بهره‌وری اقتصادی تبدیل شده است. در ایران به دلیل برخی موانع و مشکلات، این صنعت از جایگاه واقعی خود فاصله گرفته و از نقش آفرینی در عرصه اقتصادی نیز دور مانده است. مجموع این عوامل سبب شده است که تأثیر و نقش صنایع دستی در افزایش اشتغال و درآمدزایی به مرور کم‌رنگ شود، به طوری که از سویی امکان عرضه در بازارهای داخلی را از دست می‌دهد و از سوی دیگر رؤیای رقابت با بازارهای خارجی را ناممکن می‌سازد.

واردات بی‌رویه صنایع دستی، فقدان حمایت مادی و معنوی از این گونه صنایع در داخل کشور و همچنین انتقال نیافتن دانش و تجربه این قبیل مهارت‌ها از پدران و استادان این فنون و هنرهای مذکور به نسل حاضر از عمده‌ترین چالش‌های پیش روی این هنر صنعت به‌شمار می‌رود.

صنایع دستی، با وجود داشتن مزایایی چون دسترسی آسان و ارزان به مواد اولیه، بی‌نیازی به سرمایه‌گذاری زیاد، برخورداری از ابزار کار ساده و تأثیرگذاری در صنعت گردشگری به دلیل فقدان بازار فروش و عرضه محصولات تولیدی و همچنین حمایت کافی نشدن دیگر قادر نیست که جوانان و نواندیشان را به خود جلب کند [۸].

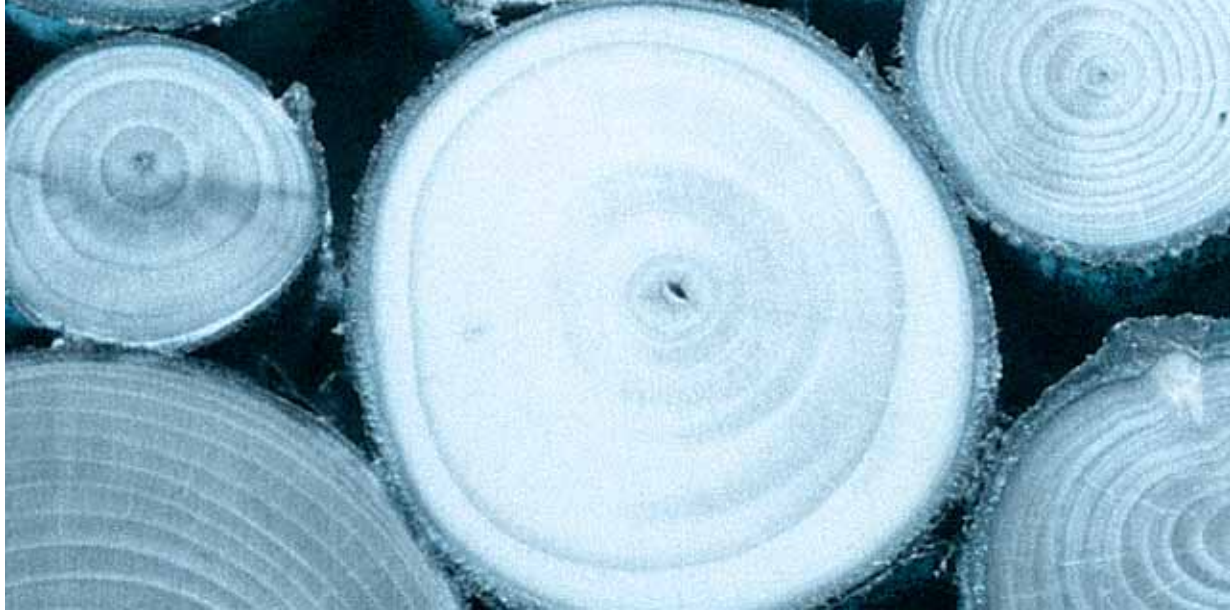
صنایع دستی، آمیزه‌ای از هنر و صنعت

امروزه تلفیق هنر و صنعت به وضوح در همه جای زندگی بشر دیده می‌شود. به معماری ساختمان‌ها دقت کنید. مبلمان و دکوراسیون خانه‌ها و... همگی آمیزه‌ای از هنر و صنعت‌اند، آمیزه‌ای از دو مفهوم که در ظاهر معانی مختلفی دارند. صنایع دستی نیز محصول تلفیق هنر و صنعت است.

با بررسی صنایع دستی در هر کشور یا منطقه می‌توان با فرهنگ و صنعت مردم، استعدادها، مهارت‌ها و خلاقیت افراد آشنا شد. این هنر به منزله نماد فرهنگی و تاریخی هر کشور نیز شناخته می‌شود و از این لحاظ دارای اهمیت است. صنایع دستی در صیانت از هویت فرهنگی نقشی استراتژیک ایفا می‌کند. محصولات صنایع دستی با ساختار فرهنگی خود و با خصلت‌های بومی و سنتی هویت فرهنگی را تقویت می‌کنند و قوه خلاقیت و آگاهی مردم را نسبت به میراث فرهنگی افزایش می‌دهند [۹].

رشد و توسعه صنایع دستی

امروزه تولید صنایع دستی، که مزین به نقش آثار تاریخی، باستانی و یادمان‌های ویژه هر کشور است، در دستور کار اکثر صنعت‌گران جهان قرار دارد و تلاش می‌شود که حتی بخشی از این گونه آثار، که از سنگ، چوب، فلز یا بر روی سرامیک و

و ظرافت خود غرق می‌سازد. تمدن غنی چندین هزار ساله ایران در برابر تمدن‌های نه‌چندان دور اروپایی و آمریکایی هر گردشگری را متحیر می‌سازد و او را ترغیب می‌کند تا تکه‌ای از این سرزمین کهن را به نشانه خلاصه‌ای از تاریخ ایران زمین، به سوغات ببرد و این تکه ارزشمند برای گردشگران، همان صنایع دستی‌ست که روح و عشق انسان شرقی با آن پیوند خورده و این اعجاب سرزمین ایران است که گردشگران را متمایل می‌سازد تا از هر گوشه‌ای سوغاتی ارزشمند به ارمغان ببرند.

جهانیان با وجود تنوع و تکثر صنایع دستی ایران، تنها با تعداد محدودی از این صنایع آشنا هستند لذا معرفی صنایع دستی ایران می‌تواند در صنعت گردشگری و اقتصاد کشور تأثیر گذار باشد. صنایع دستی، اهمیت ویژه‌ای نیز در نظام اقتصادی دارد. البته رونق هنر مذکور در چگونگی بازاریابی آن است و باید در بازاریابی، روش‌های سنتی معرفی صنایع دستی را فراموش کرد و از شیوه‌های امروزی استفاده کرد. جهانگردان برای شناخت تاریخ و فرهنگ هر کشور و منطقه به شناخت صنایع دستی آن کشور یا منطقه می‌پردازند، البته بیشتر سعی می‌کنند هنرهای سنتی یک کشور را بررسی کنند و از این طریق به تمدن گذشته مردم آن کشور پی ببرند و تاریخ باستانی آن را مطالعه کنند. همچنین از این طریق می‌توانند از علایق و گرایش‌های مردم سرزمین‌های مختلف آگاه شوند و از این موضوع در تجارت خود بهره ببرند. این موضوع هم به سود مردم آن کشور است و هم به سود توریست‌ها و نتیجه آن پیشرفت اقتصادی هر دو گروه است [۱۰].

توسعه صنایع دستی، راهکاری برای ایجاد اشتغال پویا

اشتغال‌زایی یکی از مشکلات فراروی هر جامعه است و از آنجا که بیکاری معضلات عظیم اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد، لذا توجه به رفع این مشکل در رأس برنامه‌های اقتصادی دولت‌ها قرار دارد. آنچه در این راستا مهم است اولویت بخشیدن برنامه‌های حمایتی دولت‌ها برای جهت‌دهی

پارچه پدید می‌آید، با قیمت‌های ارزان در اختیار گردشگران قرار گیرد.

نقش و اهمیت صنایع دستی به‌عنوان هنری مقدس، صنعتی مستقل، بومی و اصیل با جنبه‌های قوی کاربردی، از جهات هنری، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی بر همگان آشکار است.

امروزه تمامی ممالک جهان، به تأثیر متقابل صنایع دستی و صنعت گردشگری اعتقاد دارند. چرا که در عمل و تجربه دریافته‌اند که هنرهای صنعتی یکی از عوامل بسیار مؤثر در جلب و جذب گردشگر در تمامی گرایش‌های ملی، منطقه‌ای و داخلی‌ست و متقابلاً به این نتیجه هم رسیده‌اند که صنعت گردشگری می‌تواند به رشد، توسعه و گسترش صنایع دستی و بهبود کیفیت آن کمک کند.

به نظر می‌رسد اولین راهکار این است که باید بستر توسعه صنایع دستی را، با توجه به دلایل زیر، در روستا قرار داد: ایجاد فرصت‌های اشتغال مولد برای جمعیت مازاد و سرریز روستایی، توزیع برابر و عادلانه فرصت‌ها و امکانات، آمایش سرزمین و یا پراکندگی متوازن جمعیت و ثروت در پهنه جغرافیایی کشور، اجتناب از ایجاد قطب‌های جمعیتی در مترو پلیس‌ها و کلان شهرها و نتیجتاً کاهش جرم و جنایت و بزه اجتماعی در سطح شهرهای بزرگ و... [۴].

کارشناسان معتقدند رمز ماندگاری و حیات آینده کشورها در روند جهانی شدن، در گرو نگاه کیفی و برنامه‌ای به صنایع دستی‌ست. مولد فرایند جهانی شدن حرکت به سمت یکپارچگی زندگی بشری‌ست و آنچه که در این فضا می‌تواند اصالت و قومیت‌ها را زنده و پویا نگه‌دارد، عمق دادن به هنر و فرهنگ محلی و منطقه‌ای با رویکرد زمان خود است. فضای جهانی شدن، روح حاکم زمان ماست و با انزوا، بی‌تفاوتی یا پیروی کورکورانه نمی‌توان در این میدان رقابت پیروز بود.

صنایع دستی، جاذبه‌ای برای گردشگران

صنایع دستی ایران جلوه‌ای از هنر، فرهنگ و تمدن کهن این سرزمین شرقی‌ست که روح هر بیننده‌ای را در نقوش

نقش و اهمیت صنایع دستی به عنوان هنری مقنن، صنعتی مستقل، بومی و اصیل با جنبه های قوی کاربردی، از جهات هنری، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی بر رهبران آشکار است

به آن دسته از فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی است که نیل به این هدف را در کوتاه ترین زمان و کمترین هزینه میسر سازد.

برنامه ریزان اقتصادی ایران معتقدند برای اینکه در کشور ما اهداف کارآفرینی یا اشتغال زایی تا حد ممکن محقق شود و نرخ بیکاری کاهش یابد باید از ظرفیتهای بالقوه تمامی بخش ها، اعم از کشاورزی، صنعت، حمل و نقل، انرژی، تجارت

خارجی، گردشگری و نیز صنایع دستی برای کارآفرینی و اشتغال بهره گرفت. ایجاد هر شغل به طور متوسط بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ میلیون ریال هزینه در بردارد. ایجاد اشتغال در مناطق مختلف نیز باید با توجه به مزیتها و ظرفیتهای موجود در هر منطقه صورت گیرد، بنابراین هزینه اشتغال زایی در هر ناحیه متفاوت خواهد بود [۱۱].

توسعه و سرمایه گذاری روی صنایع دستی همواره به عنوان یکی از راه های ارزان و مناسب برای اشتغال زایی مطرح بوده است. به خصوص اینکه وجود ۲/۵ میلیون بیکار در روستاهای کشور زمینه مهاجرت به شهرهای بزرگ و روی آوردن به مشاغل کاذب و تبعات بعدی آن را به دنبال دارد.

این در حالی است که می توان با حمایت هر چه بیشتر از فعالان بخش کشاورزی و نیز توسعه صنایع تبدیلی و بسته بندی، ضمن سودآور کردن و افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی، از طریق توسعه و حمایت از صنایع دستی، زمینه را برای مهاجرت معکوس و اشتغال زایی فراهم ساخت.

بخش کشاورزی و دامپروری به دلیل فصلی بودن، اوقات فراغتی را به وجود می آورد که اشتغال به صنایع دستی برای ایام بیکاری خانواده های روستایی در آن زمان مفید است و می تواند سبب رونق، پایداری و ثبات کشاورزی و دامپروری

شود، که این امر ضمن افزایش توان اقتصادی و رفاه خانوارها، کاهش فاصله طبقاتی را هم به دنبال خواهد داشت [۴].

با توجه به مطالب مطرح شده می توان گفت تکیه بر حمایت از صنایع دستی برای اشتغال زایی حائز اهمیت است، به ویژه آنکه سرمایه گذاری در این بخش از ویژگی های زیر برخوردار است:

۱) نیاز به سرمایه گذاری اندک برای ایجاد اشتغال (۲) وجود مواد اولیه در دسترس (۳) حفظ سنت های محلی توسط بومیان هر منطقه (۴) عجین بودن صنایع دستی با هنر و در نهایت فراهم شدن محیط کاری پر نشاط (۵) پیشگیری از مهاجرت که پی آمد آن ایجاد مشاغل کاذب در شهرهای بزرگ است.

راهکارها و پیشنهادها

راهکارهای مختلفی در زمینه تقویت و ایجاد بازارهایی برای ترویج و بسط و توسعه صنایع دستی و در کنار آن فروش محصولات صنایع دستی وجود دارد که این راهکارها می تواند به تقویت، توسعه، بازاریابی و تبلیغ صنایع دستی در کشور بینجامد که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. بسته بندی مناسب آثار صنایع دستی و فراهم آوردن امکانات صادرات برای آنها؛
۲. ایجاد و تقویت تعاونی های صادر کنندگان صنایع دستی و آموزش و به کارگیری نیروهای جوان؛
۳. شرکت در نمایشگاه های صنایع دستی داخلی و بین المللی؛
۴. تأسیس و راه اندازی بازارچه های صنایع دستی؛
۵. ایجاد مراکز و مناطقی که در آنها بتوان مراحل ساخت و تولید صنایع دستی را برای گردشگران به نمایش گذارد؛
۶. راه اندازی بانک اطلاعات جامع صنایع دستی و ترویج تجارت الکترونیک؛
۷. تهیه و تدوین استاندارد مواد اولیه مورد مصرف با حفظ اصالت های بومی، ملی و فرهنگی؛

۸. افزایش پوشش بیمه‌ای برای نیروهای کار و تولیدات صنایع دستی؛
۹. افزایش میزان تنوع و بالا بردن کیفیت و افزایش میزان دوام هنرهای صناعی؛
۱۰. تولید صنایع دستی با الهام از نگاره‌های تاریخی و باستانی؛
۱۱. قائل شدن تسهیلات لازم و ارزان قیمت حتی رایگان برای ارسال صنایع دستی به صورت پستی و فراهم آوردن امکانات و ارائه خدمات مناسب در زمینه بیمه، حمل و نقل و تحویل سالم و به موقع آثار در مقصد مورد نظر گردشگران؛
۱۲. کنترل و نظارت مستمر نهادهای ذی ربط در زمینه کیفیت و قیمت آثار صنایع دستی؛
۱۳. مشارکت فعال صدا و سیما در امر تبلیغ روی صنایع دستی با هدف ایجاد موقعیت مناسب برای عرضه کالا [۱۲ و ۱۴].

یافته‌ها

تجارت صنایع دستی بازار اقتصادی بزرگی را شامل می‌شود که در بسیاری از کشورها، به دلایل زیر، مورد توجه قرار گرفته است: دسترسی آسان و ارزان به مواد اولیه، نیاز به سرمایه‌گذاری اندک، برخورداری از ابزار کار ساده و تأثیرگذاری در صنعت گردشگری و از سوی دیگر، اشتغال‌زایی در مناطق روستایی، استفاده از اوقات فراغت روستائیان و بهره جستن از بیکاری فصلی کشاورزان و روستائیان.

ایران از لحاظ تعداد رشته‌های صنایع دستی رتبه اول جهان و از لحاظ صادرات آن رتبه سوم دنیا را دارد. بخش زیادی از صنایع دستی به تولیدات چوبی اختصاص دارد. معرق، منبت، خاتم، گره‌چینی و ریزه‌کاری‌های چوبی از جمله صنایع دستی چوبی هستند که آمار دقیقی از میزان صادرات آن‌ها در دست نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

اهمیت دادن به صنایع دستی، نه تنها سطح درآمد روستائیان را بالاتر می‌برد و از اوقات فراغت آن‌ها می‌کاهد، بلکه از مهاجرت روستائیان به شهر جلوگیری می‌کند و در بروز خلاقیت‌های هنری و ترویج فرهنگ اقوام مختلف کشور نقش دارد. از سوی دیگر، بازاریابی این محصولات، به خصوص به کمک فناوری‌های جدیدی مانند اینترنت، علاوه بر افزایش فروش محصول و انتقال فرهنگ و هنر این سرزمین، به افزایش درآمد صنایع مرتبطی مانند گردشگری منجر می‌شود. توجه به صنایع دستی چوبی به دلیل ارزش افزوده بالایی که ایجاد می‌کند، ضمن اشتغال آفرینی برای بسیاری از افراد، تولید محصولات استراتژیکی را بر عهده دارد که هویت ساز است و به توسعه فرهنگی کشور کمک می‌کند.

منابع

۱. عمادی ازوجی، مهران و حسن‌زاده، رمضان (۱۳۸۷)، نقش و کارکرد صنایع دستی در امور اقتصادی و اجتماعی، سایت صنایع نیوز.
۲. الطافی، مصطفی (۱۳۸۷)، نقش صنایع دستی در حفظ تاریخ، تمدن و فرهنگ ملی و اسلامی. همایش راهکارهایی توسعه صنایع دستی ایران، تبریز، خرداد ۱۳۸۷
۳. معروفی، علی (۱۳۸۷)، توسعه صنایع دستی، کاستی‌ها و راهکارها، روزنامه جمهوری اسلامی، مورخ ۱۳۸۷/۴/۲
۴. اسفندیاری، ابوالفضل (۱۳۸۶)، عملکرد صنایع دستی در بهبود وضعیت اجتماعی، سایت آفتاب
- ۵ [۵] پرتوی، ملوک (۱۳۸۷)، صنایع دستی و نقش آن در اقتصاد ملی، همایش راهکارهای توسعه صنایع دستی ایران، تبریز، خرداد ۱۳۸۷
- ۶ [۶] هاتفی، حسین (۱۳۸۸)، هنرهای سنتی و صنایع دستی، محور توسعه فرهنگی و صادرات، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۲۳ بهمن ۱۳۸۸، صفحه ۷۷-۷۸
- ۷ [۷] عباس‌زاده، حسین (۱۳۸۶)، صنایع دستی، هنر سودمند. مجله الکترونیکی ویستا، روزنامه ابتکار
- ۸ [۸] پارسایی، الهام (۱۳۸۶)، نگاهی به چالش‌های پیش روی صنایع دستی، روزنامه همبستگی.
۹. کیا، بیژن (۱۳۸۷)، صنایع دستی و توسعه فرهنگی، دو ماهنامه آینه خیال، شماره ۱۲، بهمن و اسفند ۱۳۸۷، ص ۱۳۵-۱۳۴
۱۰. زمانی، افسانه (۱۳۸۷)، صنایع دستی و نقش آن در اشتغال و کارآفرینی، همایش راهکارهای توسعه صنایع دستی ایران، تبریز، خرداد ۱۳۸۷
۱۱. پارسایی، الهام (۱۳۸۶)، صنایع دستی، بهترین راه اشتغال‌زایی، روزنامه همبستگی
۱۲. قجریان، امید (۱۳۸۷)، راهکارهای توسعه صنایع دستی ایران، همایش راهکارهای توسعه صنایع دستی ایران، تبریز، خرداد ۱۳۸۷